

EGY SÍRÉPÍTMÉNYTÍPUS A BAKONY-VIDÉKI KÉSŐBRONZKORBAN

ELŐZETES JELENTÉS (2.)

AZ 1984. ÉVI NÉMETBÁNYA-FELSŐERDEI-DŰLŐI
ÁSATÁSRÓL

A Felsőerdei-dűlői II. sírcsoport 3. számú halomsírjának feltárása során kisméretű kőkonstrukcióra, kőkamrára bukkantunk. Ez a halom – a már részben közölt¹ – II/1. halomtól déli irányba mintegy 25 m-re helyezkedett el. Az egyébként – és az alábbiakban közlésre kerülő – korántsem érdektelen sírmellékeleken túl a kőkonstrukció megkülönböztetett figyelmet érdemel s készített arra, hogy a temetkezés ezen különös típusával behatóbban foglalkozzunk. Főleg egy behatárolt területen, a Bakony-vidéken.

A kérdéses – II/3. számú – halom a II. sírcsoport különálló kisebb alcsoportjának egyik, legdélibb tagja. A halomsírmező és a II. sírcsoport közepes mérettel rendelkező halomsíriai közé sorolható. Átmérője 8,5–9,5 m, környezetéből 0,6 m-re emelkedett ki. A halom feltárását negyedelő módszerrel végeztük. A feltárás során az alábbi objektumokra találtunk; 1. kisméretű kőkamra, mellékletekkel az Ény-i negyedben 2. több, a föld súlyától összenyomódott edény illetve edénytöredékek külön csoportja az Ék-i negyedben 3. kerámia-töredékek a halom középpontjához közel a Dny-i negyedben 4. kerámia-töredékek és kövek a halom különböző pontjain. Kérdéses, hogy az 1. objektum (továbbiakban 1. kőkamrás sír) és a 2. objektum (továbbiakban 2. sír) valóban különálló sírok, vagy ugyanazon eltemetett egyén maradványait rejtik? Jelenleg ezt a kérdést megválaszolatlanul kell hagynunk és a hagyományos szemlélet szerint e két objektumot különálló sírokként kezeljük. A választ esetleges antropológiai vizsgálatról remélhetjük.

Az 1. sír kőkamrácskája lapos mészkövekből (középső eocén numuliteszes)² volt megépítve. Ez a kőzet a közeli környéken bőséggel előfordul. A sírkamra K–Ny-i hosszúsága = 45 cm, É–D-i hosszúsága = 60 cm, magassága = 60 cm. Hosszabbik tengelyével tehát É–D-i irányban tájolt téglatestként helyezkedett el a halomban. A kőkamrácskában talált mellékletek:

1. *Bronz lemez*. Két darabban került elő. A restaurálás során kiderült, ezek összeillegnek. Így egy hajlított lemezzé vált. H (hajlítva) = 7,8 cm, szé = 3,6 cm. Nyújtott háromszögletes alakú, melynek hegyes vége van visszahajlítva. Karcolt díszítését pontozott és folyamatos vonallal keretezett ferde vonalkázás képezi. Lsz.: 85.6.1. (I.t.1.)

2. Négyzetes átmetszetű – egy töredéke csavart – tekercselt *bronz huzal*. A sírkamra két széléről négy darabban. H (kiterítve) = 43,68 cm, jelenlegi állapotában átm = 3 cm, huzal átm = 0,065–0,15 cm. Lsz.: 85.6.2. (I.t.2.)

3. Összeolvadt bronz rögöcske. (A restaurálás során megsemmisült.)

4. Szürke *edényfenék*. Fva = 0,6–0,8 cm, fá = 5,2 cm. Lsz.: 85.6.6. (I.t.3.)

5. Szürke színű *urna*(?) töredékei (3 db). Ezeken párhuzamosan függőleges bordadiszkek. Fva = 0,75 cm. Lsz.: 85.6.5. (I.t.4.)

6. Fekete, kihajlóperemű *bögre* töredékei (13 db). V-alakú bevéselt vonaldíszítéssel. Fva = 0,4 cm. Lsz.: 85.6.4. (I. t. 5a–c.)

7. Szürke, szélesszájú, egyenesperemű, egyfüles *fazék* töredékei. (3. *ábra* „b”) Lsz.: 85.6.7. (I.t.6.)

8. Vörösesbarna *bögre*(?) válltöredékei (10 db). 3 db töredéken párhuzamosan karcolt vonaldíszítés. Fva = 0,4–0,7 cm. Lsz.: 85.6.8. (I.t.7.)

9. Vörösesbarna *urna* bütyökfüles oldaltöredéke. (3. *ábra* „c”) Lsz.: 85.5.18; (I.t.8.)

10. Vörösesbarna, durva anyagú edény *fenék- és oldaltöredékei*. Fva = 0,6–0,8 cm. (3. *ábra* 6.) Töredékei között növényi magvakat sejtettünk.³ Lsz.: 85.6.3.

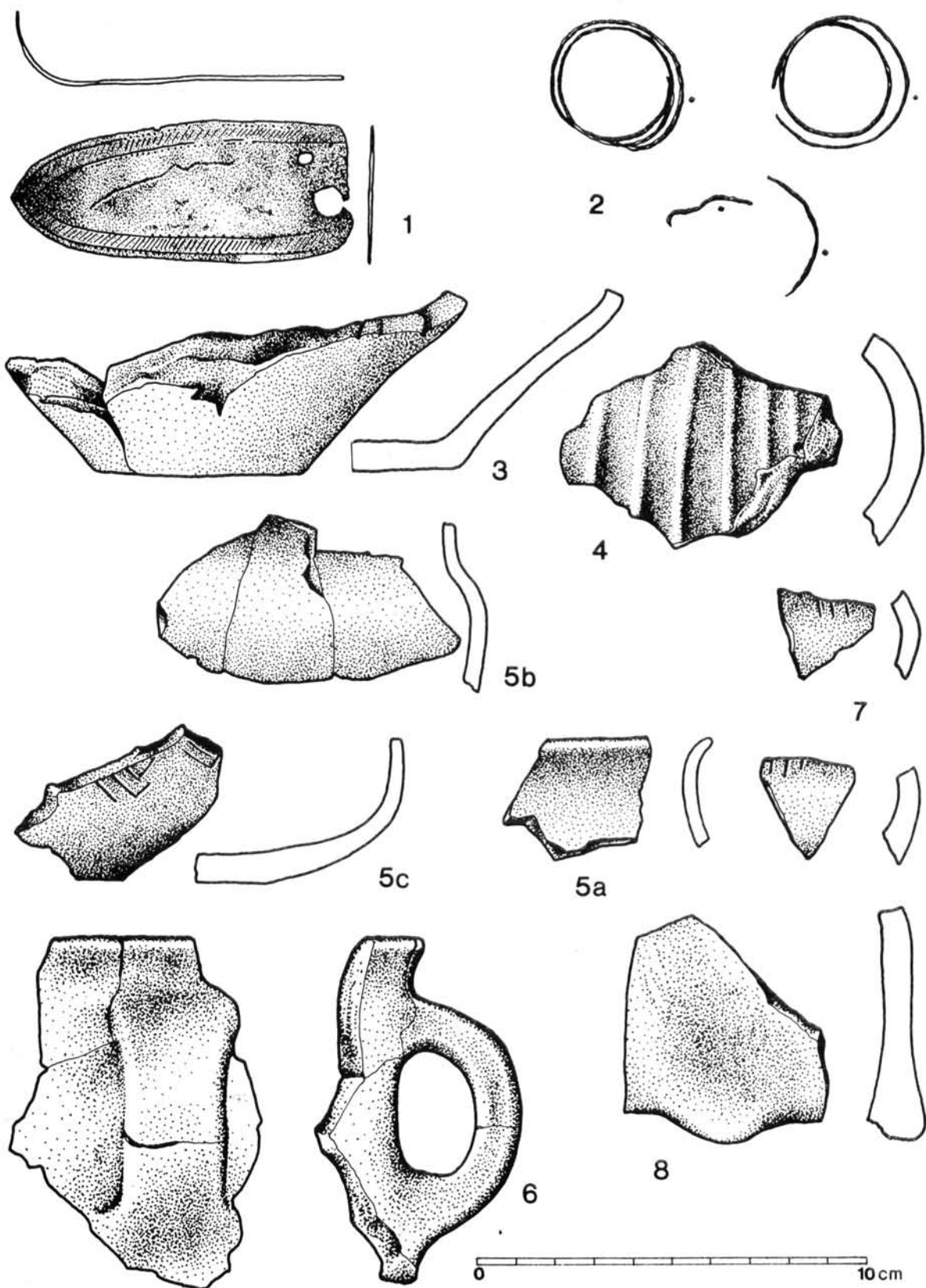
11. Kalcinált csonttöredékek.⁴ Kb. 30 dkg. Lsz.: 85.6.9.

A kamrácska körül – 40 cm mélységben több edénytöredék került elő. Lsz.: 85.6.10., 12.

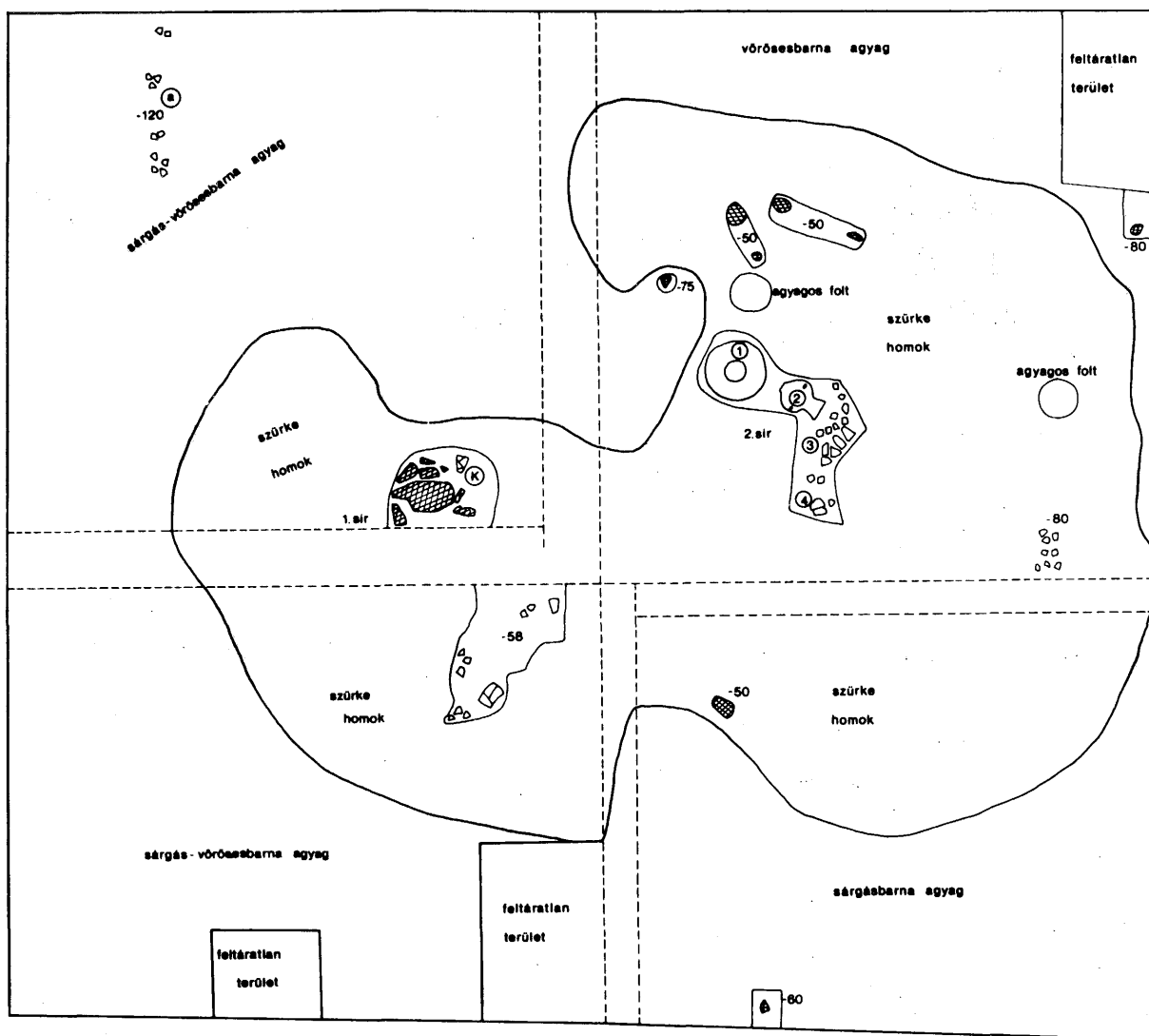
A 2. sír edényei ívelt alakzatba voltak rendezve. Az urnát ép állapotban tették a halomba, de a föld súlya által összenyomódott. A többi edényt töredékesen illetve hiányosan helyezték el.

1. Nagyméretű, vörösesbarna *tárolóedény* felső része, pereme alatt ujbbenyomkodással tagolt bordával, ebből kiugró fogóbütykökkel. Szája enyhén deformált (ellipszoid). Pereme egyenesre vágott, a borda a perem alatt 11 cm távolságban fut. Szá = 37–39,5 cm, fva = 1 cm. Lsz.: 85.5.8. (1. *ábra* 1., II. t.1.)

2. *Urna*. Kívül szürkésfekete, belül vörösesbarna. Kihajló peremű, nyaka egyenes, élesen ugrik ki a vállból. Hasvonala alatt négy fogóbütyök. M = 36,5 cm, szá = 23,2 cm, fá = 10 cm. Lsz.: 85.5.9. (1. *ábra* 2., II. t. 2., III. t. 7.)

I. tábla. 1–8.: Németbánya–Felsőerdei-dűlő, II/3. halom, 1. sír
 Tafel I. 1–8.: Németbánya–Oberwald, Flurhügel II/3. Grab 1.

1. ábra. A németbánya–felsőerdei-dűlő II/3. halom felülnézeti rajza.
Abb. 1. Die Draufsichtzeichnung des Flurhügels II/3. im Nemetbánya–Oberwald

3. *Tál.* Fekete, vízszintesen kihajló peremű, ompholosos. Fogófüle vízszintesen átfűrt. Kiegészített. $M = 4,7$ cm, szá = 21–22 cm, fá = 3,5 cm. Lsz.: 85.5.10.1. (III. t. 1.)

4. *Tál.* Az előbbihez hasonló, de nagyobb méretű. Fogófüle négyszögletesebb és vízszintesen átfűrt. Lsz.: 85.5.10.2. (II. t. 3.)

5. *Tál.* Az előbbiekhez hasonló. Füle nem került elő. $M = 8$ cm, fá = (kb) 6 cm. Lsz.: 85.5.11. (III. t. 5.)

6. *Tál* töredékei. Szürke, erősen profillált, kihajló peremű. Egyik meglévő fogóbütykén két függőlegesen átfűréssel. $Fva = 0,7-0,8$ cm. Lsz.: 85.5.12.

7. Szürke *fazék* töredékei, egy meglévő fogóbütyökkel. Fá = 7,5 cm, $fva = 0,5-0,9$ cm. Lsz.: 85.5.13. (III. t. 3.)

8. *Fazék.* Szürke alsó része. Fá = 7,3 cm, $fva = 0,5$ cm. Lsz.: 85.5.14. (III. t. 4.)

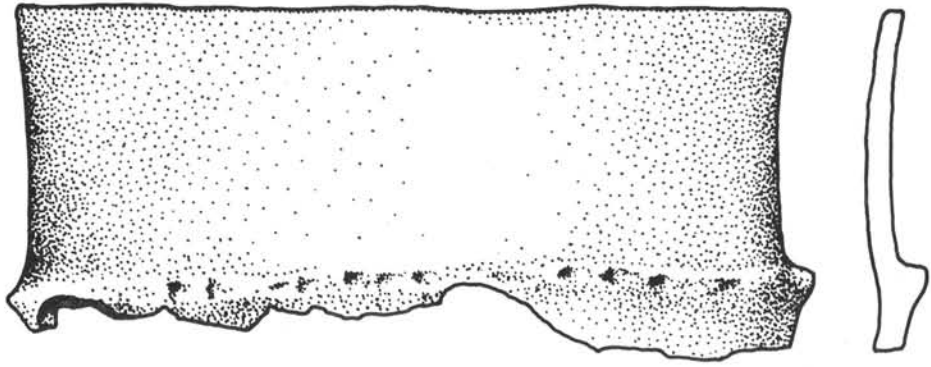
9. Szürke, egyenes nyakú, kihajló peremű *korsó* perem- és oldaltöredékei. Rossz minőségű anyagból és égetéssel. $Fva = 0,4$ cm. Lsz.: 85.5.15. (III. t. 2.)

10. Szürke *korsó* peremtöredékei szalagfüllel. Lsz.: 85.5.16. (III. t. 6.)

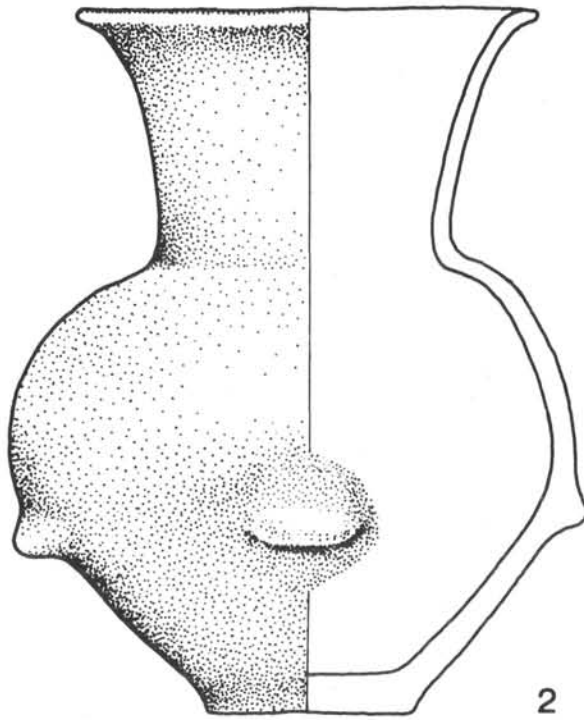
11. Szürke, vékony *szalagfültöredék*. Szé = 1,7 cm. Lsz.: 85.5.17.

A *Dny-i negyed kerámiafoltja*. Több edény töredékeit és kőpattintéket találtunk itt szétterítve. Lsz.: 85.5.1–5. (1. ábra) Közülük a legjellegzetesebbek: két függőlegesen átfűrt lyukkal rendelkező fültöredék, enyhén kihajló peremek. (III. t. 8.)

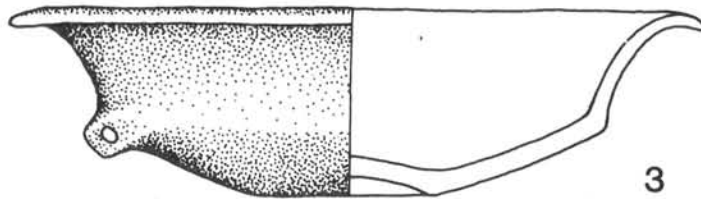
Kerámia-töredékek a halom más részéről. A 2. sírtól K felé (1. ábra) – 80 cm mélységben – az Ék-i negyedben – több edénytöredék került elő. Legjellegzetesebbek egy erősen profillált *tál* darabjai. Lsz.: 85.5.6. Az Ény-i negyedben az „1” pontról (1. ábra) –120 cm-en három edény töredékei voltak fellelhetők. Lsz.: 85.6.11.

1

2

3

II. tábla. 1-3.: Németbánya-Felsőerdei-dűlő, II/3. halom, 2. sír
Tafel II. 1-3.: Németbánya-Oberwald, Flurhügel II/3. Grab 2.

Kövek a halomban. A halom Ék-i negyedében –50 cm-en két kő, –75 cm-en egy. A Dk-i negyedben –50 és –60 cm-en egy-egy darab. A kövek azonos anyagúak mint a kőkamrácska kőlapjai. (1. és 3. ábra)

AZ 1. SÍR MELLÉKLETEINEK PÁRHUZAMAI ÉS KELTEZÉSÜK

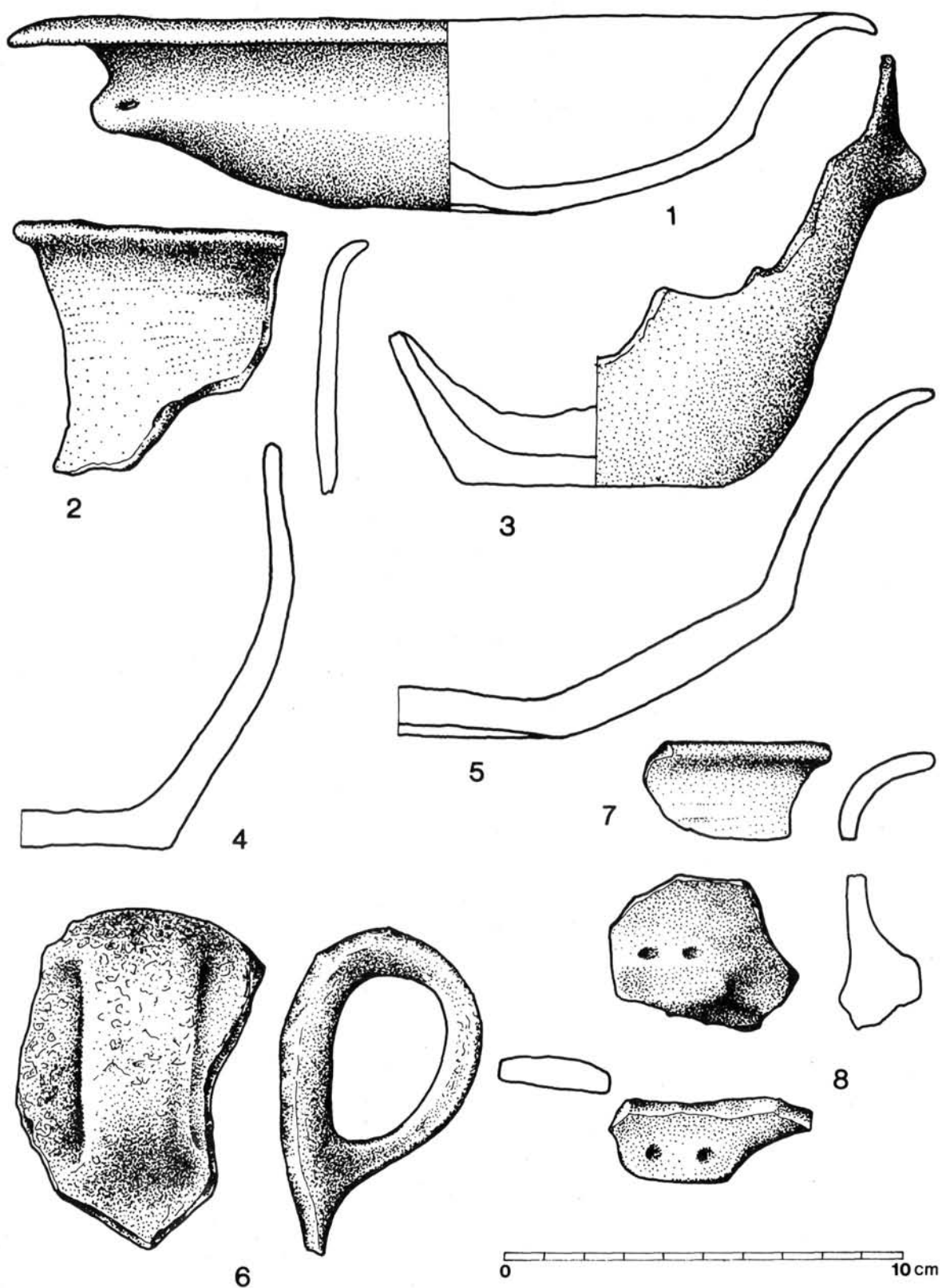
A lemez – egyik feltételezésünk szerint – lehet egy öv akasztóhorgának töredéke. (I.t.1.) Alakja és díszítése alapján egyaránt besorolható lenne – ilyen állapotban – a mühlau, wilteni, grünwaldi, allmannsbergi, voldersi, kelheimi, unterhachingi vagy az ún. körtárcsás övhorgok típusába.⁵ A lemez szögletes vége töredékes, ami a fenti lehetőséget megerősíti. Ugyanis a felsorolt típusok övkapcsa horgos része egy nagyjából kör alakú egységben folytatódik és zárul. A fenti típusok Tirol II (Kisapáti–Lengyeltóti horizont) – Rohod–Szentés–HA₁ és HC időszakra kelteztek.⁶ A sír kerámialeletei a HC-re keltezést eleve kizárják. A horgon vésett díszítést csak néhány mühlau (Tirol II–IIIa), vésett és poncolt díszítést néhány grünwaldi (Tirol II–HA₁), vésett díszítést két allmannsbergi és vésett ornamentikát poncolással kelheimi (Tirol IIIb) darabokon találunk.⁷ A publikált – és díszítésük alapján most kiemelt – példányok között azonban még egy közel hasonlót sem találunk.

A halomsíros leletanyagban már a korai időszakban feltűnnek azok a díszítőelemek, amelyek a németbányai példányon kifejtett, ugyanakkor leegyszerűsített formában jelentkeznek. A Bóna I.⁸ kitűnő összegző tanulmányában közölt jaroslevicei és izsáki darabok díszítése: vésett zeg-zug minta illetve rovátkolás, vésett halszálka és sávozott háromszögek. Mindkét övkapcsot a középsőbronzkor 3., illetve középsőbronzkor 3.–későbronzkor fordulójára keltezi, aunjetitzi vagy korai halomsíros, illetve vatyakorai halomsíros népességhez köti. A csabrendeki korai halomsíros⁹ diadéma (csontvázas sírból) vésett vonalkötegekkel díszített. A vésett vonalköteg és a ferde bevéselt vonalkázás együttesen jelentkezik Szeged–Nagyszéksós bronzövén. E mintázatokat poncolt pontsorok egészítik ki. Trogmayer O.¹⁰ ezt a hamvasztásos temetőből származó ékszert a RB végére keltezte. Kovács T.¹¹ A Tiszafüred-Majoroshalom 82. sír (urnás) övlemezőnek töredékeit – ferdén bevéselt vonalakkal – a halomsíros kultúra népéhez kapcsolta és RBB₂–C időszakra datálta. Ugyanő¹² Bag telepnyagának elemzésekor említi, hogy a bekarcolt egyenes és szaggatott vonalminta, valamint a sűrű, ferde rovátkolás halomsíros eredetű, amely a klasszikus halomsíros időszakban válik jellemzővé. A későbronzkori továbbélő halomsíros kultúra kerámiáin ugyanezeket a motívumokat figyelhetjük meg.¹³ A bronzékszerekre visszatérve. A medvegyevcei¹⁴, ispánlakai¹⁵ és sármelléki¹⁶ övlemezek, illetve lemez poncolt ornamenteikkel a

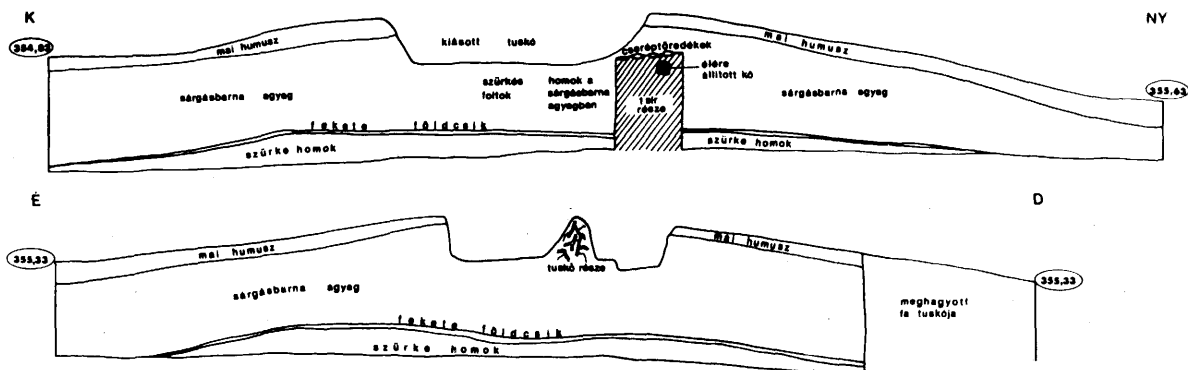
későbronzkor végére, RBD, illetve BD–HA időszakra keltezettek, a továbbélő késő halomsíros (és – vagy urnasíros) kultúrához tartoznak. A pötrétei kincslelet bronzkorongja (BD–HA₁, korai urnasíros kultúra) vonalkötegei között szintén poncolást figyelhetünk meg.¹⁷ A románci raktárleletben (HB vége előtt került a földre)¹⁸ némely későbronzkoron kívüli késtörödéken ugyancsak ferde rovátkolást, bekarcolásokat találunk a vonalminták között. A hajlítótűvégi lemez és díszítésének módja legfontosabb párhuzamát a dedinkai čaka – kultúrába sorolható – temető II/74 számú halomsírja hamvasztásos sírjának visszapödröttvégi diadematöredékeiben vélhetjük fellelni. J. Paulik¹⁹ a 3,5 cm szélességű (!) és kb. 27 cm hosszúságúként rekonstruált diadémát a BD/HA₁ időszakra keltezi. A dedinkai és németbányai töredékek alapján elképzelhető, hogy rituális céllal a diadémákat ugyanolyan módon csonkolták. A lyukak – példányunkon – a máglyán égetéssel magyarázhatók.

A lemez lehetséges funkcióit összegezendő: 1. kétséges az akasztóhorgként értelmezés 2. ugyancsak labilis lemezöntöredék mintolta 3. legvalószínűbb diadematöredékkénti meghatározása. Az 1. sír legjellegzetesebb edénytöredéke függőleges bordákkal (I. t.4.) díszített. Ez az ékítmény a halomsíros kultúra teljes időszakában ismeretes úgy a kerámia mint a fémművesség termékein. A vas megyei hegyfalui házból²⁰ éppúgy mint Békásmegyerről²¹ vagy Bagról²². Megtalálható a tápéi temető leletei²³ között is. A számunkra most fontosabb időszakból meg kell említenünk egy ságvári (BD–HA₁)²⁴ töredéket. Lelőhelyünk környékéről Csikvánd–Kalmártagról és Ugod-Katonavágás 1. halom 2. sírjából tudunk egy töredékről illetve tárlól. Utóbbiak BD–HA időszakra kelteztek²⁵. Az ópályi kincslelet²⁶ kúpos korongjának (Mozsolics B IV.) szegélyén ugyancsak bordákat találunk. A sír vonaldíszes bögrötöredékei (I. t. 5a–c, I.t.7.) a továbbélő halomsíros kultúra tipikus emlékeit képezik. A kőkamrás 1. sírt leletanyaga fenti párhuzamai alapján a későbronzkori (továbbélő) halomsíros kultúra bakonyvidéki csoportjához²⁷ kötjük és BD–HA időszakra keltezzük.

A 2. sír urnájának (II. t.2.) előzményeit ugyancsak megtaláljuk a halomsíros kultúra korábbi periódusaiban. A rákoskeresztúri²⁸ (RBB₂) példány testformája ugyan eltérő, de az erős tagolással csatlakozó nyak vízszintesen kihajló peremben végződik. Tápé²⁹ 82. sírjának urnája – a fülektől eltekintve – formailag a mi darabunkat idézi. Az edények hasvonalától lefelé, szimmetrikusan elhelyezett négy fogóbütyök szintén gyakori. A korábbi időszakból (RBB₂–C) a legjobb párhuzamot Tiszafüred–Majoroshalom³⁰ 332. sírja rejtette. A 213. sír urnájának viszont nyakrésze egyezik a németbányai urnával. A koroncói „D” terület 5. sírjának³¹ urnája közelsége és kronológiai helyzete miatt is fontosabb azonban számunkra. Élelemtároló edényünknek szemtelan párhuzama közül – a hosszas felsorolást kerülve – csak a területileg közeli példányokat említjük. Károlyi M.³²

III. tábla. 1–8.: Németbánya–Felsőerdei-dűlő, II/3. halom, 2. sír
 Tafel III. 1–8.: Németbánya–Oberwald, Flurhügel II/3. Grab 2.

2. ábra. A II/3. halom K–Ny-i átmetszete

Abb. 2. Der ost–westliche Querschnitt des Hügels II/3.

Hegyfalun feltárt háza környékének töredékei és Csikvánd–Kalmártag³³ két töredéke a korai halomsíros, illetve a BD–HA időszakból. A *tálok* legközelebbi megfelelői Bakonyszücs–Százhalomról³⁴, Bakonyjákó–Malomoldalról³⁵ és Németbánya–Felsőerdei-dűlő II/1. halom I. sírből³⁶ említhetők.

Az 1. és 2. sír műszerrel bemért tetejének szintkülönbsége mindössze néhány cm. A halom teteje és a sírok felszínének szintkülönbsége 46 cm. (2. ábra) A legmélyebben – a kisebb kerámiatöredékes foltoktól eltekintve – a Dny-i objektum feküdt, a halom tetejéhez képest –58 cm-en. A sírok szintezési adatai, valamint a halom különböző pontjain és sírjaiban talált mellékleték anyaga, díszítése arra utal, hogy a halom temetkezései egyidejűek. A halom sírjai a BD–HA időszakra datálhatók.

KÖKONSTRUKCIÓK A BAKONY-VIDÉKI CSOPORTBAN

A következőkben a kőkonstrukciót³⁷ rejtő sírhalmoknak csak egy területi csoportjával – Bakonyvidéki, vagy északnyugat-dunántúli – foglalkozunk. Nem célunk a teljes kárpát-medencei anyag áttekintése. A kőkonstrukciós sírpítmények fajtái és lelőhelykataszterük:

I. Kőgyűrűs:

1. Jánosháza–Országúti dűlő BC–BD korú.³⁸
2. A sándorházi tumulusban 3,2 m belső átmérőjű kőgyűrű volt.³⁹

II. Kőborításos:⁴⁰

1. Bakonybél–Vall.⁴¹ Kövek alatt voltak a mellékletek.
2. Bakonyszücs–Százhalom⁴² Patek E. által feltárt halomrészletében 125 x 125 cm-es területen 1–2 soros kőréteg alatt helyezték el a mellékleteket. BD-re keltezve. Hamvasztásos.
3. Borzavár–Alsótündérmajor⁴³. Felülnézetben kör alakú kőborítás alatt csontvázas sír.

4. Fenyőfő–Kékhegy II.⁴⁴ Az egyik halom lekopott felszínén sok kő látható.

5. Iharkút–Közszégy-nyladék⁴⁵. A sírmező lepusztult halmainak némelyikén kőborítás látszik.

6. Iharkút–Pápvár II.⁴⁶ Az egyik útépitéskor átvágott halom metszetében 12 m hosszú 30–50 cm vastag kőborítás van.

7. Lókút–Óbánya-puszta II.^{46/a} BD-re keltezett urnasír kapcsán kőlapokat említenek.

III. Kőkamrás:

1. Bakonybél–Erdőláb⁴⁷. 1899–1900-ban Récsy Viktor „... élükre állított, lapos kövek között...” sírjelenségeket észlelt. „... a tizenkettedik halmot ástuk fel, midőn egy egész tervszerűen megalkotott sírt találtunk. Négy oldalt ismét élükre állított kövek fölé egy lapos fektetve tártult elénk, óvatosan leemeltük... cserépedény oldala látszott, majd hamvas-szürke föld, csontszilánkok; de mindhiába, egy ép edényt nem tudtunk kiemelni. Az egyiknek a füle, a másiknak pereme, harmadiknak talpa volt csak meglehető;...” A szakirodalomban egyhangúlag BD-re keltezve.

2. Bakonybél–Tuskós⁴⁸. 1875/76-ban több csontvázas temetkezést tártak fel. Az egyik kövek között volt elhelyezve.

3. Bakonybél–Vall⁴⁹. Két különálló sírcsoport található a lelőhelyen. Az egyikben (39 halomból áll) tártak fel – Friedrich–Mihály–Rómer – öt olyan halmot, amelyben „... 5. számmal jeleltek-nél, rendes négyszög alakban felállított lapos kövek között cserép és hamu.” A kamrák tájolása (hosszabb oldaluk szerint) É–D, h = 2–1,2 m. Mindegyik a feltárt halmok D-i részén volt.

4. Bakonyszücs–Százhalom⁵⁰. 1875-ben Mihály I. és Rómer F. ásatták meg az általuk VIII. számmal jelzett halmot. Ebben U-alakú kőkamra volt egy lapos kővel lefedve. Méretét Rómer rajzban nem közölte.

5. Bakonytamási–Hathalom⁵¹. 1851-ben nagy méretű terméskövekből összerakott négy „sírládban” csontvázakat találtak.

6. Borzavár–Alsótündérmajor II.⁵² Véleményünk szerint feldúlt vagy összedől kőkamraszerkezetes

volt. A nagyobb méretű kő lehetett a fedőlap, a négy kisebb az oldallapok. Kígyó (vagy hullámos testű) tűjének több párhuzama ismeretes a Bakony-vidékről. (Bakonyjákó⁵³, Bakonybél⁵⁴, Farkasgyepű⁵⁵, Jánosháza⁵⁶.) A sírt BD–HA időszakra datálhatjuk.

7. *Csabrendek*⁵⁷ diadémás női sírja közismert. „A keletről nyugatra fekvő veremsír lapos mészkövekkel volt körülrakva.” Mérete: 185 x 92 cm. Bóna I.⁵⁸ a sírt a későbronzkor 1. periódusra keltezi és a legkorábbi halomsíros népeességhez köti.

8. *Jánosháza*⁵⁹ melletti tumulus. Hat urnasír helyezkedett el a halom felső részében. „Az egyes sírokat lapos tufakövek határolták, amelyek a közeli Kissomlyó-hegyről származnak.”

9. *Keszthely*⁶⁰. 2,1 x 1,1 m-es belméretű csontvázak-kőkamrás sírról ír Lipp V., mellékletei alapján elfogadottan a halomsíros kultúrához kapcsolják.

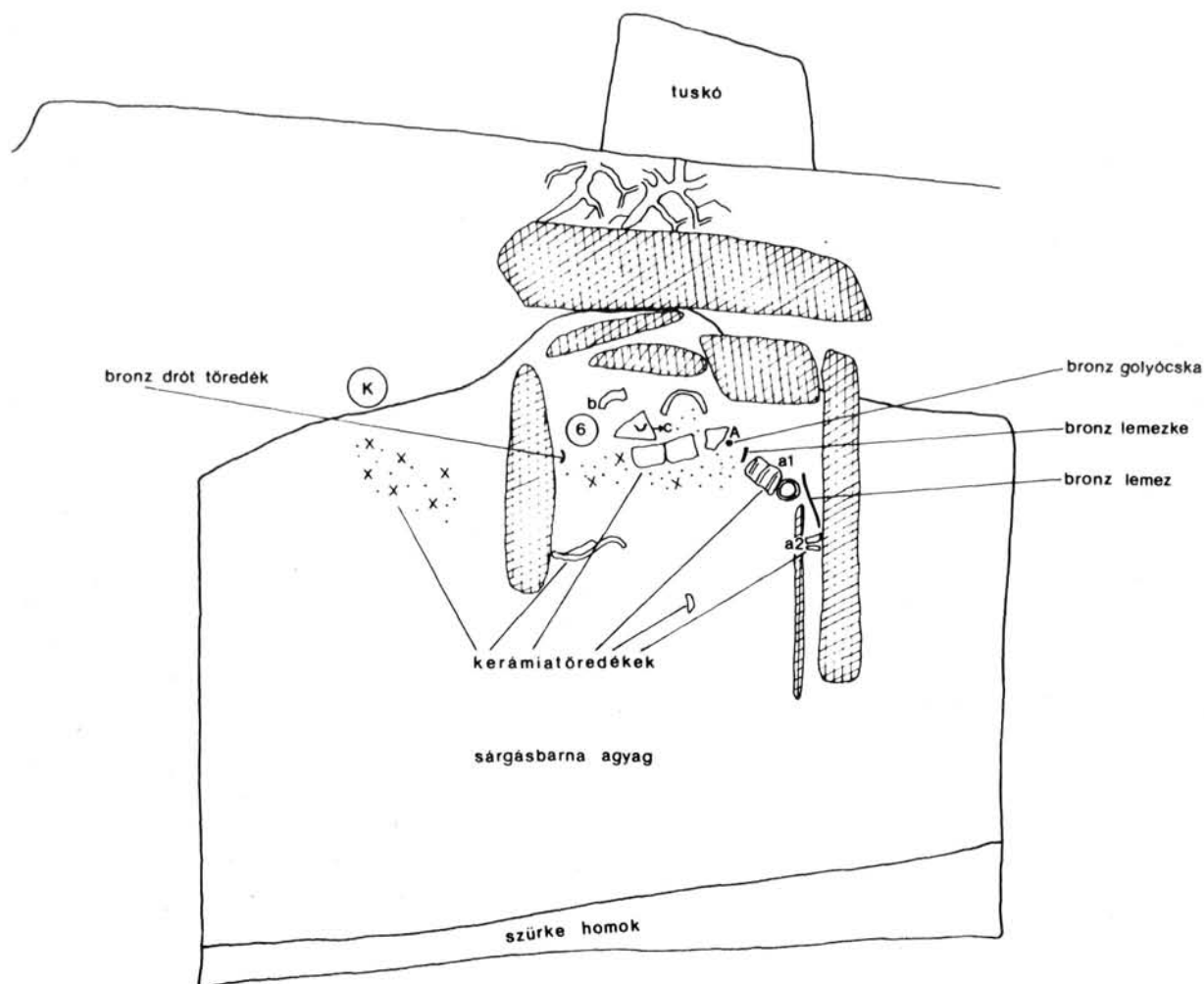
10. A *kisunyom*⁶¹ vasútépítéskor megsemmisített halomban. „... közepén, egy lányira a föld felszín alatt, terméskövekből durván összerakott négyzetletű rekeszben...” HA–HB előttre keltezve.

11. *Németbánya–Felsőerdei-dűlő*⁶² II/2 halomban egy kirabolt, nagyobb méretű sírkamra kövei voltak szétdobálva. A II/3. halom sírkamrájáról bővebben e tanulmány első részében írunk. A III/4. halom 4. sír⁶³ szétdőlt kőkamrát tartalmazott.

12. *Ugod–Katonavágás*⁶⁴ feltárt halomsírjaiból négy kőkamrás sírt ismerünk. 3. halom 1. és 2., 5. halom és 7. halom 1. sírja.

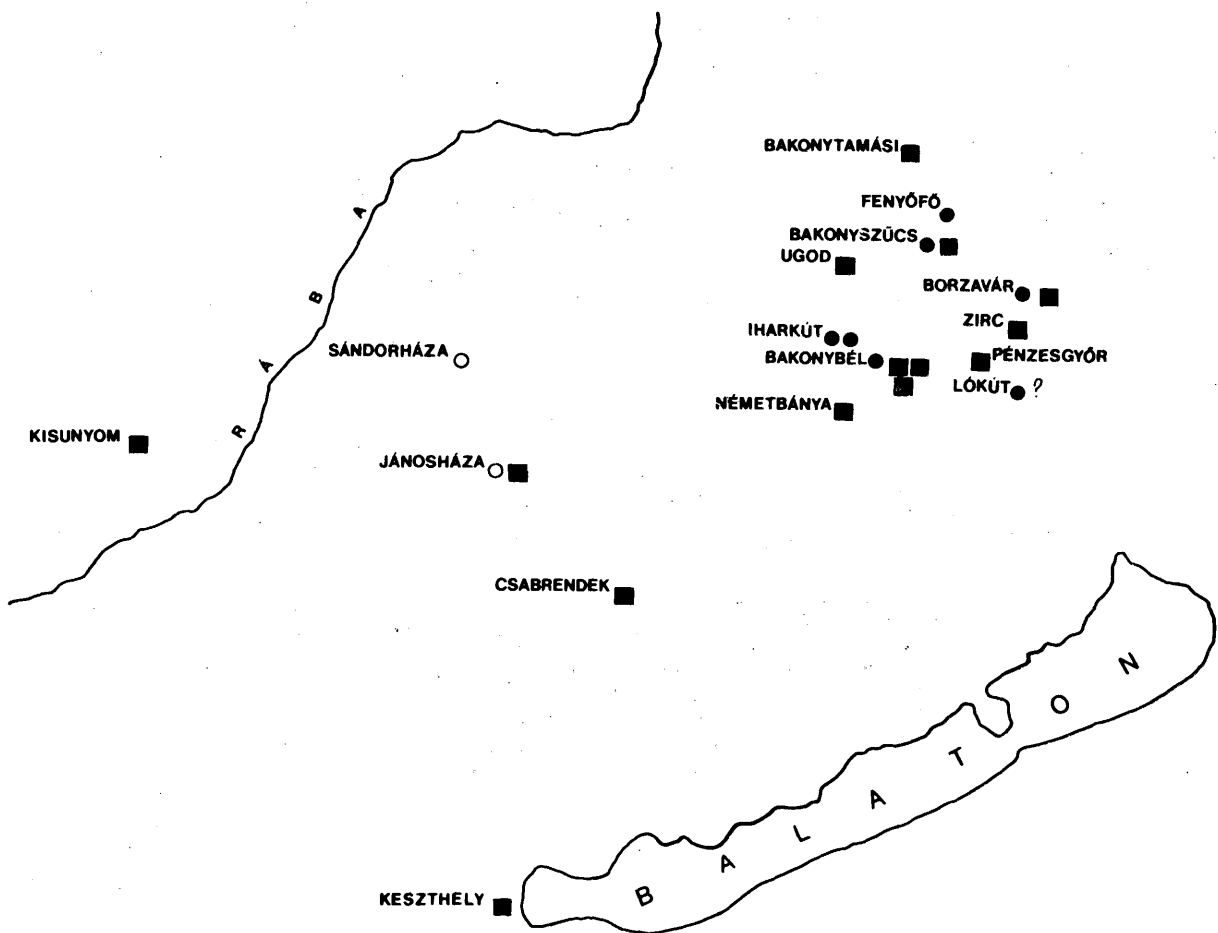
13. *Pénzesgyőr–Gulyaberki tábla*⁶⁵ 1909-ben szántás során az intéző bementése szerint az alábbi objektum bukkant napvilágra; „... a kőlapok téglaforma sírgödört határoltak.” Ez csak sírkamra lehetett, mivel abban edény- és csonttöredékeket, bronz kardot és bronz lándzsacsúcsot találtak.

14. *Zirc–Tündérmajor II*⁶⁶ Jankó L. a 3. halomban lévő objektumot így írja le: „... Középen mindjárt a borító csekély földréteg alatt vízszintes helyzetben előtűnt egy nagyobb kőlap, alatta pedig négy-szögben merőlegesen állott négy, illetőleg itt öt kőlap mutatkozott. A kamra alatt nem volt kőlap. A kőkamra mérete: 35 x 25 cm. Leletei alapján HA-ra keltezett. Jankó L. ugyanitt a 4. halomban egy olyan

3. ábra. Az 1. kőkamrás sír átmetszete.

Abb. 3. Querschnitt des Steinkammergrabes Nr. 1.

4. ábra. A kőkonstrukciós sírépítmények elterjedése a későbronzkori továbbélő halomsíros kultúra bakony-vidéki csoportjában
 Abb. 4. Die Verbreitung der Grabbaue mit Steinkonstruktion in der Gruppe von Bakony-Gegend der in der Spätbronzezeit weiterlebenden Hügelgräber-Kultur.

O = kőgyűrűs sír – steinkreisförmiges Grab, ● = kőborításos sír – steinbepacktes Grab, ■ = kőkamrás sír – Steinkammergrab

kőkamrát talált, amelynek fedőlapja már beszakadt és összetörte a feltárt urnát.

A fenti kataszter alapján egyértelműen megállapítható, hogy a felsorolt lelőhelyek temetkezései a *halomsíros kultúra népéhez* tartoznak. A kataszter azt is kétségtelenné teszi, hogy a népesség a Dunántúlon történő megjelenésének kezdetétől használja a *kőkonstrukciós sírépítményeket*, más megoldások (pl. körárkos–Németszánya – Felsőerdei-dűlő II/1. halom) mellett. Az adatok világossá teszik, hogy primér kőkonstrukciót⁶⁷ pillanatnyi (sok bizonytalan, régi feltárás) adataink alapján – nem határozhatunk meg. A BD–HA időszakban – jelenlegi ismereteink szerint, ami részben a hiteles feltárások ebbe a kategóriába tartozó többségével magyarázható – a kőkamrás típus az elterjedtebb. A kronológia és a tetem sírba helyezésének állapota (csontvázas, hamvasztásos) szempontjából még bizonytalanabbak vagyunk, hiszen csontvázas sírokat az újabb kutatás nem talált.

A *kőkamrás sírokról* (h = 35–185 cm) – 14 lelőhelyről 32 eset – rendelkezünk eddig a legtöbb információval. A konstrukciót azért nem nevezzük

kőládának, mert a hiteles vagy jól leírt objektumoknál nem volt alsó kőlap. Sok esetben a régi leírások részletessége utalt a kirablás tényére (szétdobált kövek), ugyanakkor a kövek méretarányai is kőkamrára utaltak. A kőkamrát – amennyiben halomban volt elhelyezve – a halom felső részében 25–40 cm mélységben találták meg. A kőkamrát – ahonnan pontos adatokat ismerünk – általában a fő égtájak szerint tájolták. A hosszabb oldalt tekintve: Csabrendek (K–Ny), Bakonybél–Vall (É–D), Németszánya–Felsőerdei-dűlő (K–Ny). Az Ugod–Katonavágásról ismert kamrák tájolása azonban eltér a főirányoktól. A kőkamrás sírépítmény típusát a későbronzkor bevezető időszakától használja a halomsíros népesség.

A *kőkamrák elterjedésének nyugat-dunántúli vizsgálata* egyúttal – feltételezhetően – *megrajzolja* (4. ábra) a bakony-vidéki csoport érkezésének egyik útvonalát (Kisunyom, Jánosháza). Ugyanakkor – más adatokat is figyelembe véve – nem szabad elfelejtenünk a Délnyugat-Szlovákiából⁶⁹ idevezető utat, vagy az onnan származtatható és a Bakony-vidéken ugyancsak fellelhető hatásokat.

Rövidítések—Abkürzungen

átm = átmérő; fá = fenékatmérő; fva = falvastagság; h = hosszúság; lsz = leltári szám; m = magasság; szá = szájátmérő; szé = szélesség; llh = lelőhely

MNM = Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

MNMRA = Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adattára, Budapest

MM = Mezőgazdasági Múzeum, Budapest

PHM = Helytörténeti Múzeum, Pápa

PHMRA = Helytörténeti Múzeum Régészeti Adattára, Pápa

SM = Savaria Múzeum, Szombathely

VBMRA = Bakonyi Múzeum Régészeti Adattára, Veszprém

AAH = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest

AE = Archaeologiai Értesítő, Budapest

BpR = Budapest Régiségei, Budapest

FA = Folia Archaeologica, Budapest

MFME = Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged

RF = Régészeti Füzetek, Budapest

Stud. Com. = Studia Comitatensia, Szentendre

VMMK = Veszprém megyei Múzeumok Közleményei, Veszprém

MRT 4. = Magyarország régészeti topográfiája 4. A pápai és zirci járás (Budapest, 1972.)

1. ILON Gábor: Egy fibulatípus újabb előfordulása Északnyugat-Dunántúlon = VMMK 17. (1984.) 1. ábra, a lelőhely térképe. Az akkor még leltározatlan anyag lsz: PHM 85.3.1.–13.
2. Köszönettel tartozom Nándori Gyula geológusnak (Bakonyi Bauxitbánya Vállalat) meghatározásáért.
3. Meghatározásukkal Kassai Mária (MM) foglalkozott. Nem növényi magvak.
4. A kalcinált csonttöredékek meghatározásra várnak. Sajnos famintákat – töredékes voltuk miatt – ebből a halomból nem gyűjthettünk. Más halmokból jó mintákkal rendelkezünk. Ezek meghatározását Horváth Ernő (SM) végzi. Ásatási napló PHMRA 1000–84.
5. KILIAN-DIRLMEIER, Imma: Gürtelhaken, Gürtelbleche, und Blechgürtel der Bronzezeit in Mitteleuropa – Prähistorische Bronzefunde XII/2. (München, 1975.) 10.t.91.–22.t.241.
6. Ibidem 2. ábra és 50–51., 57–58., 60–61., 63., 65–66., 70., 73.
7. Ibidem 10.t. 91–94., 10.t. 98–99., 16.t. 160–163., 17. t. 166–167., 17.t. 168–169., 19. t. 191., 194–195.
8. BÓNA István: Bronzkori övkapcsok és diadémák = AE 86. (1959.) 52–53. és 6. kép, valamint 53. és 7. kép.
9. BÓNA op. cit. 56., TOPÁL Judit: Bronzkori diadém Ócsáról = Stud. Com. 2. (1973.) 7.
10. TROGMAYER Ottó: A szeged–nagyszéksői bronzöv = MFME (1958–1959.) 53., 55. és 1. kép
11. KOVÁCS Tibor: Tumulus culture cemeteries of Tiszafüred – RF II/17. (1975.) 15., 7. ábra és 8. t. 82/5–6.
12. KOVÁCS Tibor: A halomsíros kultúra leletei Bagon = FA XVII. (1965.) 76., 15. ábra 6.
13. Például Tiszakécskén. KŐSZEGI Frigyes: Beiträge zur Geschichte Ungarischen Urnenfelderzeit = AAH XII. (1960.) 2. ábra és LXXXI. t. 4.
14. BALAHURI, Eduard: A medvegyevcei (medvegyfal-

- vai) bronzlelet = MFME 2. (1966–1967.) 80. és 1. kép 4.
15. HAMPEL József: A bronzkor emlékei Magyarhonban II. Budapest, 1892. CL. t., TOPÁL op. cit. 7.
16. PATEK Erzsébet: Die Urnenfelderkultur in Transdanubien Budapest, 1968. 77., LI. t. 2–4.
17. MÜLLER Róbert: A pótrétei későbronzkori kincslelet = VMMK 11. (1972.) 61., 6. kép 2., 7. kép 2. és 71.
18. NÉMETH Péter–TORMA István: A románci későbronzkori raktárlelet = VMMK 4. (1965.) 64., 87., és VII. kép 11–11a, 15–15a
19. PAULIK, Jozef: Bronzový diadém z Dedinky In. Zborník prác L'udmile Kraskovskej (k zivotnému jubileu) Bratislava, 1984. 39–48. és 1. ábra
20. KÁROLYI Mária: Későbronzkori településnyomok Hegyfalva határában = Savaria 13–14. (1979–1980.) 138., III. t. 1–6. és 4. kép 1.
21. Békásmegyery-Vízművek és Óbuda TSZ. SCHREIBER Rózsa: A későbronzkori halomsíros kultúra emlékei Budapesten = AE 98. (1971.) 45., 48–49., 3. kép 5. és 6. kép 1.
22. KOVÁCS op. cit. 1965. 76–78., 14. ábra 2., 16. ábra 3.
23. TROGMAYER Otto: Das Bronzezeitliche Gräberfeld bei Tápé Budapest, 1975. 42. t. 475., 56.t. 677.
24. KŐSZEGI op. cit. 147., 178–179., 2. ábra 25. lelőhely és LXXXVI. t. 12a–c
25. MRT 4.21/6. llh. 83., 5. t. 5., PHM Lsz.: 68.120.8. Ezúton is köszönöm Mithay Sándor kollégám szívességét, hogy az ugodi tál említését – 1984. évi feltárás – engedélyezte. Utóbbi még leltározatlan.
26. MOZSOLICS Amália: Bronze -und Goldfunde des Karpatenbeckens Budapest, 1973. 49., 19. t. 1–3.
27. Erre vonatkozóan ILON op. cit. 75.
28. SCHREIBER Rózsa: Későbronzkori sírleletek Rákospalotáról = BpR XXII. (1971.) 293., 295., 3. kép
29. TROGMAYER op. cit. 1975. 8. t. 82., 18. t. 201. 1., 21. t. 234., 54. t. 652. 1.
30. KOVÁCS op. cit. 1975. 49., 30. t. 332/1., 21. t. 213.
31. MITHAY Sándor: Bronzkori kultúrák Győr környékén Győr, 1941. 25., XIV. t. 8.
32. KÁROLYI op. cit. 140., 142. és 5. kép 1.
33. MRT 4.83., PHM Lsz.: 68.120.12.
34. PATEK Erzsébet: Ein spätbronzezeitliches Grab in Bakonyiszűcs–Százhalom = AAH XXII. (1970.) IV. t. 4.
35. Mithay Sándor ásatása, közli Jankovich Katalin.
36. ILON op. cit. 7. ábra 1.
37. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy körárkos temetkezés nyomait találtuk meg Németbánya–Felsőerdei-dűlőben a II/1. halom feltárásakor. ILON op. cit. 4. ábra és 75.
38. RF I/37. 1984. 16. 27. 11h.
39. LÁZÁR Jenő: A sághegykörnyéki hallstattkori tumulus-sírokról = AE 78. (1951.) 40.
40. A halomból kilátszanak a kövek, de ezeknek szerkezet-re utaló helyzetét feltárás hiányában nem ismerjük. A feldúlás illetve feltárás esetleges szerkezetre valló nyomokat nem talált, illetve ilyeneket nem jegyeztek fel.
41. MNMRA 540. B. IX.
42. PATEK op. cit. 1970. 42., 47., II. t. 1., RF I/23. 1970. 38.
43. MRT 4. 72., 18/5. 11h., 14. kép
44. MRT 4.102., 28/3. 11h.
45. MRT 4.118., 34/5. 11h
46. MRT 4.118., 34/7. 11h.

- 46/a MRT 4.141., 42/2. 11h.
47. RÉCSEY Viktor: Ókori emlékek ásatásáról Bakonybélben = AÉ XX. (1900.) 85–86., MRT 4.22–23., 2/13. 11h., KÖSZEGI op. cit. 144., PATEK op. cit. 1968. 76., LV. t. 2.
48. MNMRA 541. B. IX., MRT 4.23–24., 2/16. 11h.
49. MNMRA 540. B. IX., MRT 4.21–22., 2/7. 11h. A kamrák adatait a korabeli léptékes térképmellékletéről mértem.
50. RÓMER Flóris jegyzőkönyvei (Notes) 38. kötet 157. Országos Műemléki Felügyelőség Könyvtárában
51. MRT 4.61., 14/h. 11h.
52. JANKÓ László: Késő bronzkori urnasírokról Zirc vidékén = AÉ XXXI. (1911.) 441–442.
53. Bakonyjákó–Somhát 4. halom hamvasztásos sírjából MRT 4.29., 4/8. 11h.
54. Bakonybél–Erdőláb RÉCSEY op. cit. 86. 1. ábra 4.
55. Farkasgyepű–Pöröserdő II. MRT 4.98., 27/2. 11h. 19.t.4.
56. LÁZÁR Jenő: Hallstatt-kori tumulusok a Sághegy távolabbi környékéről = AÉ 82. (1955.) XXIX. t. 25.
57. DARNAY Kálmán: A csabrendeki diadémáról = AÉ XXI. (1901.) 432.
58. BÓNA op. cit. 56.
59. LÁZÁR op. cit. 1951. 37., LÁZÁR op. cit. 1955. 203.
60. LIPP Vilmos: Óskori kőkamra-sír Keszthelyen = AÉ V. (1885.) 370–371.
61. LIPP Vilmos: Megalith – vagyis őskori kőemlékek és sírhalmok = AÉ VIII. (1874.) 177., KÁROLYI op. cit. 155–156.
62. PHMRA 1000–84. Ásatási napló és ILON op. cit. 1. ábra, lelőhelytérkép
63. PHMRA 1006–85. A szerző 1985. évi ásatása és naplója.
64. Mithay Sándor kollégám ásatása. Szívességét, hogy eredményeire hivatkozhattam ezúton is köszönöm.
65. VBMRA 8451. Laczkó D. jelentése., MRT 4.216., 66/4. 11h.
66. MRT 4.267., 81/7. 11h., Jankó op. cit. 438., PATEK op. cit. 1968. 45.
67. A halomsíros kultúra népének temetkezéséről részletesen KOVÁCS Tibor: A halomsíros kultúra leletei az Észak-Alföldön = AÉ 93. (1966.) 159–202. különösen 189.
68. Egyetértünk KOVÁCS T. (= AÉ 1966.) véleményével és a rítus és kronológia viszonylatrendszerében további adatok birtoklásáig bizonytalanságban maradunk.
69. TOČIK, Anton: Die Gräberfelder der karpätenländischen Hügelgräberkultur Pragae, 1964. Gondolunk itt a kőkonstrukciós sírokról illetve a farkasgyepűi és čakai anyag egyezéseire. Salka I. 181. kőgyűrűs sír és 59. kőpakolásos sír TOČIK 3. ábra 6., 4. Salka I. 115. kőkamrás sír TOČIK 3. ábra 5. Kézirat lezárva 1985. május 20. Ezúton is köszönöm Gelencsér Ferenc rajzoló, Koltai Orsolya, Bócz Gézané és Fazekas Pál restaurátorok munkáját.

GÁBOR ILON

EIN GRABBAU-TYP IN DER SPÄTBRONZEZEIT DER BAKONY-GEEND Vorläufige Meldung 2. über die FlurAusgrabung im Németsbánya–Oberwald im Jahre 1984

Im ersten Teil unserer Abhandlung veröffentlichen wir die Beschreibung der im Jahre 1984 freigelegten Gräber (1. Steinkammer und Grab 2.) und der Beigaben und ihrer Datierung von Hügel No II/3. Zwei Gräber von denselben Hügel (Abb. 1–3.) gehören zu dem Kreis der weiterlebenden Hügelgräber-Kultur. Wir datieren sie in den BD–HA Zeitabschnitt. Von hervorragender Bedeutung ist Bronzeplatte (Tafel I.1.) vom Grab 1. (Steinkammer und einäschert). Nach unserer Voraussetzung kann es 1. ein Bruchstück von ein Einhängehaken eines Gürtels, 2. einem Plattgürtel oder – das ist das wahrscheinlichste – 3. es kann ähnlich sein zu den Bruchstück von dem Diadem von Dedinka (Slowakei).^{1–36}

Im zweiten Teil unserer Abhandlung behandeln wir die Bestattungen von Steinkonstruktionen der Hügelgräber-Kultur.^{37–66} Auf dem untersuchten Gebiet nach unser Kenntnisse sind zwei Steinkreisförmige, 7 Steinbepackte Gräber und 14 Steinkammer – Gräber (nicht Steinkiste). Auf dem 14 Steinkammer-Funstellen hat man 32 Steinkammer-Gräber entdeckt. Diese Fundstelle ist auf einer Landkarte (Abb. 4.) – und auf die Steinkammer-Gräber konzentriert – und es stellt sich aus, dass die Letzteren einen Weg von dem Komitat Vas gegen die Bakony-Gegend zeichnen sich ab. Zur gleichen eine Wirkung von der Südwestlichen-Slowakei oder eine Verbindung kann man nachweisen in der Beziehung von dem Grabbau mit Steinkonstruktion oder der archäologischen Fundmaterial.^{67–69}

